

Milena Gligorijević¹

*Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu*

U potrazi za evropskim identitetom: uloga kulturne, građanske i instrumentalne komponente u izgradnji evropskog identiteta²

Apstrakt

Nakon neuspeha evropskog ustavotvornog procesa, pitanje izgradnje evropskog identiteta ponovo se našlo u središtu pažnje akademske javnosti. Budući da se u naučnoj literaturi o Evropi uglavnom i dalje raspravlja kao o skupu institucionalnih rešenja, a ne kao o zajedničkom kulturnom prostoru, dominantna paradigma rasprave o evropskom identitetu je ona koja evropski identitet vidi, pre svega, kao isključivo politički. Cilj ovoga rada je da pokaže da insistiranje na izgradnji čisto političkog evropskog identiteta nema svoje utemeljenje ni u teoriji, ni u empiriji. Da bi potkrepio svoju tvrdnju, autor u radu kritički preispituje različite teorijske pristupe izučavanju evropskog identiteta i analizom rezultata raspoloživih empirijskih istraživanja pokušava da utvrdi ulogu kulturnih, građanskih i instrumentalnih elemenata u njegovoj izgradnji.

Ključne reči:

evropski identitet, teorije evropskog identiteta, modeli evropskog identiteta, komponente evropskog identiteta

---

¹ Email: milena.gligorijevic@fpn.bg.ac.rs

² Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu*, (evidencioni broj: 179076), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Uprkos tome što pitanje izgradnje evropskog identiteta već decenijama zaokuplja pažnju historičara, politikologa, sociologa i socijalnih psihologa, različita teorijska razmatranja i sprovedena empirijska istraživanja nisu dala odgovor na pitanje šta je to evropski identitet i u čemu se on sastoji. No, da bismo otkrili šta se podrazumeva pod evropskim identitetom moramo prvo otkriti šta je to Evropa? Da li je Evropa geografski, kulturni ili politički pojam ili sve to zajedno? Drugim rečima, da li se pojam Evrope može svesti na politički entitet koga nazivamo Evropskom unijom ili je Evropa mnogo širi pojam od ove nadnacionalne organizacije?

Pitanje koje se nameće kada se govori o granicama Evrope jeste na koje se granice misli? Geografske, političke ili kulturne? Ukoliko govorimo o geografskim granicama, odgovor je više nego jasan. Ali još od završetka Drugog svet-skog rata o geografiji se govori i misli isključivo u političkom smislu. Prisetimo se da je u toku perioda hladnog rata „gvozdена zavesа“ bila spuštena po sredini „geografske“ Evrope i da je tada pripadnost istoj bila percipirana isključivo na ideološkoj ravni. Nakon pada Berlinskog zida i raspada Varšavskog pakta, kada su gotovo sve bivše komunističke zemlje pohrlile u zagrljaj Evropi sa željom da ponovo postanu članovi evropske porodice, granica Evrope ponovo se pomerila ka Istoku. Time je Evropa „povratila“ svoje staro geografsko određenje, a na raspravu o geografskim granicama Evrope stavljena je tačka. Prijemom zemalja Istočne Evrope u Evropsku uniju granica Evrope postala je jasnija, ali ne i konačna. Naime, rasprava o daljem proširenju Evropske unije ponovo je u centar pažnje iznela raspravu o granicama ali ovoga puta ne o geografskim, već o političkim i kulturološkim. Ova rasprava o političkim i kulturnim međama Evrope rezultirala je nastankom, da tako kažemo, dve vizije Evrope: „Evrope kao projekta“ i „Evrope kao prostora“. Zagovornici „Evrope kao projekta“ pod pojmom Evrope podrazumevaju ono što je u skladu sa odredbama i težnjama Evropske unije. Izjednačavajući Evropu sa EU, neki autori zapravo izjednačavaju „empirijski, ako ne i konceptualno evropski identitet sa podrškom evropskim integracijama“³ i njene granice vide, pre svega, kao političke. Za razliku od toga, pristalice vizije „Evrope kao prostora“ smatraju da je pojam Evrope mnogo širi i da se ne može svesti na političku organizaciju Evropske unije. Oni autori koji smatraju da se između pojma Evrope i Evropske unije ne može staviti znak jednakosti, Evropu definišu, pre svega, kulturološki. Tako Valas definiše Evropu kao osoben kulturni entitet ujedinjen „zajedničkim vrednostima, kulturom i psihološkim identitetom“.⁴

³ Mihael Bruter, „Winning hearts and minds for Europe – the impact of news and symbols on civic and cultural European identity“, *Comparative Political Studies*, vol. 36, no.10, p.1154.

⁴ Wallace prema Victoria A. Goddard, Josep R. Llobera and Cris Shore, „Introduction: The anthropology of Europe“, in: Victoria A. Goddard, Josep R. Llobera and

No, bez obzira na to da li pod pojmom Evropa podrazumevamo političku zajednicu država koje pripadaju Evropskoj uniji ili pak kulturnu zajednicu zasnovanu na zajedničkoj istoriji i kulturnom nasleđu, činjenica je da je tek evropska integracija oličena u stvaranju Evropske unije pokrenula pitanje mogućnosti uspostavljanja evropskog identiteta koji bi u psihološkom smislu predstavljao pandan nacionalnom. Pitanje definisanja evropskog identiteta pokrenuto je već sedamdesetih godina prošlog veka kada su pobornici ujedinjene Evrope shvatili da je njegovo „uspostavljanje“ neophodno za opstanak same Evropske unije. Naime, tvorcii evropskog projekta sve više su uvidali da problem evropskog identiteta ne predstavlja samo problem porekla, istorijske svesti i osećanja pripadnosti, već da se radi o pitanju legitimiteta Evropske unije u očima njenih građana.⁵ Pokušaji da se evropski identitet preciznije odredi rezultirali su donošenjem Deklaracije o evropskom identitetu 1973. godine, a na Kongresu Evropske unije u Nemačkoj 1995. godine doneta je i Povelja o evropskom identitetu (Charter of European Identity).⁶ U Povelji se, između ostalog, naglašava da je Evropska unija zajednica vrednosti koje su zasnovane na toleranciji, humanosti i bratstvu, a koje se nadovezuju na istorijsko nasleđe klasične antike, hrišćanstva, humanizma, renesanse i filozofije prosvetiteljstva koji su doveli do razvoja demokratije, priznavanja osnovnih ljudskih prava i vladavine prava.⁷ Međutim, Povelja osim nekih opštih političkih parola o ljudskim pravima, slobodi, miru, odgovornosti, toleranciji, ravnopravnosti, dostojanstvu i socijalnoj pravdi, zapravo nije pružila nikakvo jasnije određenje evropskog identiteta. Tako je evropski identitet suštinski sveden na fraze, ili ako hoćete, univerzalne vrednosti na koje su se pozivali i mnogi nedemokratski režimi u potrazi za legitimitetom svoje autoritarne vladavine.

U prilog tome da je evropski identitet neuhvatljiv pojam govore i neslaganja do kojih je došlo pri izradi nacrtu Ustava Evropske unije. Svaki pokušaj da se pronade bar jedna zajednička a dovoljno jaka nit tradicije koje je

---

Cris Shore (Eds.), *The Anthropology of Europe: Identities and Boundaries in Conflict*, Oxford, Berg, 1996, p.27.

⁵ Videti Tomas Majer, *Identitet Evrope: Jedinstvena duša Evropske unije*, Albratos plus i Službeni glasnik, Beograd, 2009.

⁶ Ideja i povelji potekla je od tadašnjeg češkog predsednika Vaclava Havela koji ju je izneo u svom govoru pred Evropskim parlamentom 1994. godine. Havel je u svom govoru istakao nužnost definisanja evropskog identiteta kako bi građani Evropske Unije napokon mogli da razviju osećanje pripadnosti Evropi slično onom koje imaju prema svojim nacionalnim državama.

⁷ Charter of European Identity, Available from: http://www.europaunion.de/fileadmin/files_eud/PDFDateien_EUD/Allg._Dokumente/Charter_of_European_Identity.pdf (Accessed 10 September 2012)

u kulturnom smislu napravila od Evrope ono što je ona danas, a koja je pri tome jasno odvajala od svih drugih kulturnih regija u svetu, ostao je uzaludan. Izaslanici zemalja članica nisu mogli da se slože oko toga šta čini kulturnu osnovu evropskog identiteta: hrišćanstvo ili prosvetiteljstvo, ili pak i jedno i drugo, ili nešto sasvim treće.⁸ Usled nedostatka konsenzusa oba predloga su odbačena, a kompromis je postignut tako što se u preambuli Nacrta evropskog Ustava kao duhovna osnova zajednice navodi „kulturna, religijska i humanistička baština Evrope iz kojih su se razvile univerzalne vrednosti nepovredivosti i neotuđivosti ljudskih prava, slobode, demokratije, jednakosti i vladavine prava“.⁹

Moguće je da je upravo nemogućnost definisanja evropskog kulturnog identiteta rezultirala time da se u naučnoj literaturi o Evropi uglavnom raspravlja kao o skupu institucionalnih rešenja, a ne kao o zajedničkom kulturnom prostoru. U skladu sa tim dominantna paradigma rasprave o evropskom identitetu je ona koja evropski identitet vidi, pre svega, kao isključivo politički tj. kao identifikaciju građana sa političkom zajednicom zasnovanoj na privrženosti univerzalnim (demokratskim) političkim principima/vrednostima koji su ustavno formalizovani. Cilj ovoga rada je da pokaže da insistiranje na izgradnji čisto političkog evropskog identiteta nema svoje utemeljenje ni u teoriji, ni u empiriji. Da bi potkrepio svoju tvrdnju, autor u radu kritički preispituje različite teorijske pristupe izučavanju evropskog identiteta i analizom rezultata raspoloživih empirijskih istraživanja pokušava da utvrdi ulogu kulturnih, građanskih i instrumentalnih elemenata u njegovoj izgradnji.

TEORIJSKI PRISTUPI PROUČAVANJU EVROPSKOG IDENTITETA

Teškoće određivanja evropskog identiteta prevashodno proističu iz neslaganja teorijskih razmatranja o evropskom identitetu i njegovih empirijskih istraživanja. Naime, s jedne strane, brojni teorijski i normativni pristupi koji se fokusiraju na definisanje koncepta evropskog identiteta retko su bili izloženi empirijskom testiranju, dok je s druge strane, različitim empirijskim pristupima obično nedostajala neophodna teorijska i metodološka podloga. Pojednostavljajući postojeće teorije o evropskom identitetu možemo izdvojiti tri dominantne tendencije ili pritupa njegovom proučavanju: „kulturni“, „građanski“ i

---

⁸ Tomas Majer, *Identitet Evrope: Jedinstvena duša Evropske unije*, op.cit.

⁹ Treaty establishing a Constitution for Europe, Available from: <http://www.consilium.europa.eu/igcpdf/en/04/cg00/cg00087-re02.en04.pdf>, p.3 (Accessed 10 September 2012).

„instrumentalni“.¹⁰ Pomenuti pristupi razlikuju se s obzirom na to u čemu vide moguće izvore evropske identifikacije, odnosno s obzirom na to koje elemente ističu kao krucijalne prilikom definisanja evropskog identiteta.

„Kulturne“ teorije

Polazeći od pretpostavke da kulturno jedinstvo predstavlja dobru osnovu za jačanje evropskog identiteta¹¹, pristalice „kulturne“ teorije smatraju da Evropska unija može izgraditi svoj identitet simulirajući klasičnu „izgradnju nacije“ koja se odigrala tokom XIX veka, samo ovoga puta na nadnacionalnom nivou¹². To bi značilo da je evropski identitet moguće izgraditi ne na elementima na kojima počivaju nacionalni identiteti (zajednička kultura, jezik, mitovi, religija), već na zajedničkom evropskom nasleđu koje počiva na kulturi „klasične grčko-rimske civilizacije, hrišćanstvu, ideji prosvetiteljstva, nauke, razuma, progresa i demokratije“.¹³ Čak i oni autori, poput Smita, koji smatraju da etno-kulturološki elementi ne igraju nikakvu ulogu u formiranju evropskog identiteta, smatraju da, uprkos tome što se Evropljani među sobom razlikuju u onoj meri u kojoj se razlikuju od neevropljana (i to kako s obzirom na jezik, religiju, politički sistem, ekonomiju, tako i u pogledu etniciteta i kulture), postoji nešto što je zajedničko svima koji žive na evropskom kontinentu, a to je zajednička tradicija.¹⁴ Pod zajedničkom tradicijom Smit ubraja Rimsko pravo, judeo-hrišćansku etiku, demokratiju, parlamentarne institucije i kulturno nasleđe renesansnog humanizma, racionalizma i empiricizma, naglašavajući da su one ipak samo delimično zajedničke, u smislu da su u nekim državama

¹⁰ Videti: Antonia M. Ruiz Jemenez, Jaroslaw Józef Górnjak, Ankica Kopic, Paszkal Kiss, Maren Kandulla, „European nad National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components“, *European Integration online Papers (EIoP)*, vol.8, no.11, 2004, Available from: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-011.pdf>, pp.1-23 (Accessed 2 September 2012).

¹¹ Garcia prema Ruiz Jemenez M. Antonia, Kopic Anikca, Kiss Paszkal, *A public view on European and National Identification*, Virtual Library of the European Ph.D. on Social Representations and Communications, 2005, Available from: [http://www.europhd.eu/html/_onda02/07/PDF/Kiss,P.%20\(2005\).pdf](http://www.europhd.eu/html/_onda02/07/PDF/Kiss,P.%20(2005).pdf), pp.1-23 (Accessed 2 September 2012).

¹² Østerud prema Antonia M. Ruiz Jemenez, Jaroslaw Józef Górnjak, Ankica Kopic, Paszkal Kiss, Maren Kandulla, „European nad National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components“, p.2.

¹³ Victoria A. Goddard, Josep R. Llobera and Cris Shore, „Introduction: The anthropology of Europe“, op.cit., p.27.

¹⁴ Anthony Smith, „National Identity and the Idea of European Unity“, *International Affairs*, vol.68, no.1, pp.55-76.

više naglašene nego u drugim.¹⁵ Sve i kada bi navedene tradicije, veli Smit, u podjednako meri bile prisutne u svim evropskim zemljama, one mogu biti različito interpretirane, te stoga mogu imati ne samo različita značenja već i značaj za pojedine zajednice. Stoga bi evropski identitet zasnovan na kulturnim elementima uvek bio slabiji u poređenju sa nacionalnim budući da države članice Evropske unije ne dele u dovoljnoj meri zajedničke etno-kulturološke elemente koje dele građani nacionalnih država.

Model identiteta koji bi odgovarao ovim „kulturnim“ teorijama je *model evropskog kulturnog partikularizma*.¹⁶ Ovaj model akcenat stavlja na kulturu kao osnovu evropskog identiteta i nameće normativ „jedinstva u različitosti“. Međutim, uprkos tome što se pod pojmom kulture podrazumeva kulturno nasleđe evropske civilizacije i što se njime pokušava uspostaviti veza između nacionalnih kultura evropskih zemalja, stvarna jezička i religijska raznolikost Evrope čini očekivanja nastanka ovako shvaćenog evropskog identiteta gotovo nemogućim. Ukoliko pretpostavimo da bi stvaranje evropskog identiteta samo na kulturnim elementima zaista uspeo, ideja o evropskoj civilizaciji, dobro primećuje Dalanti, nosi u sebi opasnost od etnocentrizma i verovanje u kulturnu superiornost Evropljana. Insistiranje na Hrišćanstvu na primer, lako može dovesti do marginalizacije ili pak totalnog isključenja Islama, a insistiranje na katoličkoj osnovi u sličan položaj stavilo bi u sličan položaj pravoslavno hrišćanstvo.

„Građanske“ teorije

Slažući se sa tim da etnokulturni elementi nisu pogodni za formiranje evropskog identiteta, jedna grupa autora ukazuje na to da je suština članstva u Evropskoj uniji obavezivanje na zajedničke vrednosti, prava i dužnosti civilnog društva, te da je evropski identitet moguće uspostaviti jedino kao čisto politički.¹⁷ Prema ovim shvatanjima, etnokulturni identitet, sličan onim

---

¹⁵ Ibidem, p.70.

¹⁶ Gerard Delanty, „Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism“, Paper Presented to the 13th International Conference of Europeanists 'Europe in the New Millennium: Enlarging, Experimenting, Evolving' Chicago, 14–16 March, 2002.

¹⁷ Vidi: Weiler Joseph Halevi Horowitz, *To be a European Citizen – Eros and Civilization*, Working Paper Series in European Studies, Special Edition, University of Wisconsin, Madison, Spring 1998, Available from: http://german.lss.wisc.edu/new_web/sites/www.uw-madison-ces.wisc.edu/files/weiler.pdf, pp.1–52 (Accessed 2 September 2012).; Macini G. Federico, Europe: The Case for Statehood“, *European Law Journal*, vol.4, no.1, pp.29–42.; Jürgen Habermas, *Postnacionalna konstelacija*, Otkrovenje, Beograd, 2002.

nacionalnim, ne dolazi u obzir jer evropske narode karakteriše mnoštvo različitih kultura, jezika i običaja. Oni tvrde da ukoliko želimo da razvijemo jedan nadnacionalni identitet kao što je evropski, moramo da se okrenemo stvaranju univerzalističkog, inkluzivnog identiteta Evrope kao zajednice političkih vrednosti koji će biti zasnovan na zajedničkim pravnim i političkim institucijama. Kako kaže Vejler „Evropa „još uvek“ nije demos u organskom nacionalno-kulturnom smislu i to nikada ne treba da bude“.¹⁸ Ono što pristalice „građanske“ teorije u prvi plan ističu nije kulturno nasleđe već dogovor o pravilima za miran politički suživot, zajedničke kulturne norme i zajednička uverenja, ali i zajedničke zakone i institucije kao osnovu izgradnje evropskog identiteta.

„Građanskim“ teorijama odgovarala bi dva modela evropskog identiteta. Prvi je *model moralnog univerzalizma* koji u jezgro evropskog identiteta stavlja skup univerzalnih vrednosti kao što su humanost, pravda i ljudska prava. U ovoj koncepciji, Evropa se posmatra kao zajednica zasnovana na moralnim principima koje se vezuju za liberalno-demokratsko nasleđe moralnog univerzalizma.¹⁹ Prednost ovakvih definicija evropskog identiteta Delanti vidi u njihovoj fleksibilnosti i kompatibilnosti sa postojećim nacionalnim identitetima, dok kao ograničenje vidi u tome što je ovaj isuviše uopšten u smislu da je lišen kako kulturnog tako i eksplicitno političkog sadržaja. Možda još veći problem ovog modela evropskog identiteta jeste taj što on apeluje na vrednosti koje su toliko univerzalne da se mogu naći u različitim kulturama i kontinentima. S tim u vezi, opasnost od prihvatanja ovakvog modela evropskog identiteta, koji podrazumeva da su univerzalne vrednosti zapravo tekovina samo i isključivo evropske civilizacije, krije se u mogućem jačanju evrocentrizma i koji može iznedriti ksenofobiju prema neevropljanima.²⁰

Drugi model koji bi odgovarao ovim teorijama je *model evropskog post-nacionalnog univerzalizma*,²¹ odnosno *model evropskog ustavnog patriotizma*²²

---

¹⁸ Weiler Joseph Halevi Horowitz, *To be a European Citizen – Eros and Civilization*, op.cit, p.35.

¹⁹ Gerard Delanty, „Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism“, op. cit.

²⁰ Chakrabarty prema Gerard Delanty, „Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism“.

²¹ Ibidem.

²² Rainer Bauböck, *Citizenship and the national identity in the European Union*, The Jean Monnet Center for International and Regional Economic Law and Justice, 1997, Available from: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/archive/papers/97/97-04-.html> (Accessed 5 September 2012)

koji naglašava ulogu prava i ustava kao formativnog činioca političke zajednice stavljajući pritom naglasak na važnost institucionalizacije i operacionalizacije političkih vrednosti kroz politiku, praksu i institucije. Prema ovom modelu, ono što od građana Evropske unije možemo očekivati jeste lojalnost ustavnim principima, a ne zajednički kulturni identitet. Imajući u vidu da je Evropska unija izgrađena na pretpostavci trajne raznolikosti nacionalnih identiteta u Evropi, zagovornici Evropskog ustavnog patriotizma smatraju da je identifikaciju građana sa EU moguće zadobiti jedino ne-nacionalnom koncepcijom političke lojalnosti jer samo ona ima šanse da bude ako ne atraktivna, a ono bar prihvatljiva za sve njene sadašnje ali i buduće države-članice.²³ U skladu sa tim, evropski identitet se u modelu ustavnog patriotizma poima kao čisto politički, odnosno kao lojalnost zajednici zakona i institucija u kojoj vlada jedinstvena politička volja tj. zajednici koja poštuje određene zakone i čiji su građani pravno i politički jednaki. U osnovi ovog modela leži politički ideal „nacije građana“²⁴, dok ustav igra bitnu ulogu mehanizma za konstrukciju identiteta na taj način što „povezuje identitet građanina sa univerzalnim vrednostima i proceduralnim konsenzusom“.²⁵ U tom smislu, prema Klosi, ustav predstavlja moralnu transformaciju zajednice oblikujući njen način života u skladu sa univerzalnim vrednostima „umesto da osećanja privrženosti i lojalnosti crpe iz transcendentalne prošlosti, stvara veze koje se izvode iz osnovnih ustavnih vrednosti: ograničenja vlasti... i poštovanja bazičnih ljudskih sloboda“ zajedno sa idejom demokratije i vladavinom prava.²⁶

Pristalice ovog modela u Evropskoj uniji vide jedinstvenu istorijsku šansu da se stvori jedna postnacionalna politička zajednica nezasićena opsesijom kulturne homogenizacije.²⁷ Međutim, najveća slabost ovakve koncepcije evropskog identiteta je svakako ta što ona pretpostavlja postojanje relativno stabilne političke strukture i ustavnu tradiciju. Kao takva ona se ne može primeniti, primećuje Delanti, na Evropsku uniju jer se ustavna tradicija odnosi na nacionalnu državu, a Evropska unija nije ni država, ni nacija, a još manje

---

²³ Ibidem.

²⁴ Jürgen Habermas, *Why Europe Need a Constitution*, 2001, Available from: <http://ebookbrowse.com/habermas-why-europe-needs-a-constitution-2-pdf-d98839879>, p.15 (Accessed 3 September 2012).

²⁵ Closa Carlos, „Deliberative Constitutional Politics and the EU Value-Based Constitution“ in: Carlos Closa and John Erik Fossum (eds.), *Deliberative Constitutional Politics in the EU*, Arena, Oslo, 2004, p.32.

²⁶ Ibidem p.32.

²⁷ Vidi: Jürgen Habermas, *Why Europe Need a Constitution*, op.cit., pp.5–26.

nacionalna država.²⁸ Nakon pada evropskog Ustava, ova Delantijeva konstatacija čini se više nego ispravnom.

„Instrumentalne“ teorije

Pored „građanskih“ i „kulturnih“ teorija, postoje i određena gledišta koja kao osnovu za formiranje evropskog identiteta vide interes. Polazeći od toga da podrška evropskim integracijama predstavlja posledicu proračuna između troškova i koristi (kako ekonomskih tako i političkih), zagovornici „instrumentalne“ teorije smatraju da je evropski identitet moguće izgraditi na „proračunatom individualnom samointeresu“.²⁹ U tom kontekstu, percepcija potencijalnih dobitaka ili gubitaka date društvene grupe, koji rezultiraju iz članstva ili potencijalnog članstva u EU, može uticati na identifikaciju ljudi sa Evropskom unijom. Iz ove instrumentalne perspektive, ukoliko građani procenjuju da su rezultati evropske politike bolji u poređenju sa rezultatima politike njihovih nacionalnih vlada, veća je verovatnoća da će se oni više osećati Evropljanima. Međutim, različiti autori vide u različitim interesima potencijalne izvore evropskog identiteta. Tako Cinnirela smatra da će identifikacija sa Evropom biti snažnija ukoliko više ljudi procenjuje da njihova država nema dovoljnu moć odlučivanja u međunarodnom kontekstu,³⁰ dok Held ističe „nacionalnu bezbednost i odbrambenu politiku“³¹ kao jedan od krucijalnih razloga za identifikaciju sa Evropom. Ono što je pak zajedničko svim pobornicima ove teorije jeste to što, eksplicitno ili implicitno, kao uslov za izgradnju evropskog identiteta pretpostavljaju uspešno funkcionisanje evropskih institucija kao jedan od najvažnijih od koga će zavisiti da li će građani država-članica EU razviti ili ne svoj evropski identitet.

Ovim teorijama odgovarao bi tzv. *model evropskog pragmatizma* koji se oslanja na „Evropski način života“ koji proističe iz institucija i na njima zasnovanim političkim praksama, sa jedne strane, i popularne kulture, sa druge strane.³² Za razliku od kulturnog modela, ovaj model evropskog identiteta

---

²⁸ Gerard Delanty, „Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism“, op.cit.

²⁹ Antonia M. Ruiz Jemenez, Ankica Kotic, Paszkál Kiss, *A public view on European and National Identification*, op. cit., p.3.

³⁰ Marco Cinnirela, „Towards a european identity? Interactions between the national and European social identities manifested by university students in Britain and Italy“, *British Journal of Social Psychology*, vol.36, no.1, pp.19–31.

³¹ Held prema Antonia M. Ruiz Jemenez, Ankica Kotic, Paszkál Kiss, *A public view on European and National Identification*, op. cit., p.3.

³² Gerard Delanty, „Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism“, op.cit.

manje se zasniva na kulturnom nasleđu evropske civilizacije, a više na ekonomskom i socijalnom aspektu života. Tako se zajedničko tržište, nepostojanje graničnih kontrola, razvoj turizma i zajednički monetarni sistem vide kao potencijalni integrišući faktori za uspostavljanje čvršćih veza između nacionalnih kultura, a time i razvoj zajedničkog evropskog identiteta.

Iako percepcija potencijalnih koristi ili gubitaka može uticati na identifikaciju građana sa Evropom, moramo imati u vidu da se o interesima gotovo uvek govori kao o interesima određene nacije nasuprot nekoj drugoj naciji, a gotovo nikada o interesima Evropljana. Tako je, primera radi, stereotipna figura u francuskim raspravama uoči referendumu za evropski Ustav bio „poljski vodoinstalater“ koji će oduzeti posao svom „francuskom kolegi“, a ne evropski vodoinstalater koji će dobiti posao jer skromno radi za manja primanja. Četiri godine kasnije, u predizbornoj kampanji za Evropski parlament, „poljskog vodoinstalatera“ zamenio je „bugarski kamiondžija“. Ovakvo stanje stvari navodi na zaključak da identitet ipak prethodi interesu, a u velikoj meri ga, čini se, i određuje. Ako je tako, onda na Evropsku uniju možemo da gledamo pre kao na instrument promovisanja sopstvenih nacionalnih interesa, nego kao na korak napred ka stvaranju evropske „države“ i njemu imanentnog evropskog „nacionalnog“ identiteta.

DA LI JE ČIST POLITIČKI IDENTITET UOPŠTE MOGUĆ?

Iako se, na prvi pogled, uspostavljanje evropskog identiteta kao političkog čini najrealnijom i najprihvatljivijom od svih ponuđenih alternativna, ne možemo a da se ne zapitamo da li je izgradnja čisto političkog identiteta lišenog kulturnih elemenata zaista i moguća? Naime, pitanje izgradnje evropskog identiteta i dihotomija građanski naspram kulturnog evropskog identiteta neodoljivo podseća na dihotomiju građanski naspram etničkog nacionalizma.³³ Ovu dihotomiju koja dominira u literaturi o naciji i nacionalizmu na uverljiv način kritikovao je Rodžer Brubejker pokušavajući da pokaže da je ova distinkcija kako analitički, tako i normativno neodrživa.³⁴ Što se tiče analitičke neodrživosti ove dihotomije, Brubejker upozorava da

³³ Vidi: Eric J. Hobsbawm, *Nacije i nacionalizam od 1780: Program, mit, stvarnost*, Filip Višnjić, Beograd, 1996; Ernest Gelner, *Nacije i nacionalizam*, Matica Srpska, Novi Sad, 1997; Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1998.

³⁴ Rogers Brubaker, „The Manichean Myth: Rethinking the Distinction Between „Civic“ and „Ethnic“ Nationalism“, in: Hanspeter Kriesi, Klaus Armingeon, Hannes Slegrist, Andreas Wimmer (eds.): *Nation and National Identity: The European Experience in Perspective*, Veriag Rüegger, Zurich, 1999, pp.55–71.

moramo biti sasvim oprezni pri samom definisanju etničkog i građanskog. Naime, ukoliko etničko definišemo sasvim usko, kao biološko nasleđe, onda je kategorija etniciteta preterano sužena i iz nje su istisnute sve postojeće nacije, a ako ga se definišemo isuviše široko, kao etnokulturno, onda bi se sve postojeće nacije mogle označiti kao etničke. S druge strane, ako građansko definišemo sasvim usko, kao univerzalističko, akulturalno, aistorijsko i voluntarističko, onda građanski nacionalizam nema odgovarajućeg empirijskog korelata. Ako pak građansko interpretiramo isuviše široko, razumijevajući pod njim zajedničke vrednosti, običaje i sećanja, onda smo ga u velikoj meri zapravo približili etnokulturnom. „Ako se kombinuju usko razumevanje građanskog i usko razumevanje etničkog nacionalizma, tada ostaje jedva nekoliko primera za svaki – i veliko područje u sredini koje se ne ubraja ni u jedan od ta dva – i tada se razlikovanje građanskoga i etničkoga nacionalizma ne može uzeti kao obuhvatan način za klasifikaciju tipova i manifestacija nacionalizma. Konačno, ako se kombinuje široko razumevanje građanskog i široko razumevanje etničkog nacionalizma, suočeni smo s velikim područjem u sredini koji se može klasifikovati na oba načina, pa građanski i etnički nacionalizam prestaju biti međusobno isključivi“.³⁵

Kada je pak reč o normativnoj neodrživosti dihotomije građansko naspram etničko, Brubaker ističe da dok se na etnički nacionalizam gleda kao na neliberalan, partikularistički i isključiv, dotle se na građanski gleda kao na liberalan, univerzalistički i inkluzivan. Međutim, u svojim čistim oblicima, upozorava on, oba nacionalizma su isključiva samo na drugačije načine. Tako, etnički nacionalizam isključuje sve koji nemaju potrebne etničke karakteristike, a građanski sve one koji su ideološki nepodobni. Drugim rečima, građanski nacionalizam „nije više inkluzivan, nego je drugačije inkluzivan – odnosno isključiv“.³⁶

Ukoliko usvojimo ovaj Brubejkerov argument prema kojem nema čisto građanske, inkluzivne političke zajednice čak ni na nivou ideologije nacionalizma, a još manje u dosadašnjoj praksi, čini se da evropski politički identitet nema baš mnogo izgleda za uspeh. Jer ako do sada u istoriji nije uspostavljena politička zajednica koja počiva isključivo na univerzalističkim političkim osnovama i koja je kao takva u potpunosti lišena bilo kakve afektivne vezačnosti ako ne za sve, a ono bar neke etnokulturne elemente, čini nam se da s pravom možemo da se zapitamo zašto bi to pošlo za rukom Evropskoj uniji? Ukoliko ovaj argument dovedemo do krajnjih granica i kažemo da postojanje nacionalne države nije moguće bez postojanja bar nekih etnokulturnih elemenata i na njima zasnovanog emocionalnog legitimiteta, izgledi da se uspostavi

---

³⁵ Ibidem, p.62.

³⁶ Ibidem, p.65.

jedan čisto politički identitet i to na nadnacionalnom nivou čini se gotovo utopijskim. U prilog tome da izgradnja čistog evropskog političkog identiteta počiva na klimavim nogama govori i slučaj neprimanja Turske u Evropsku uniju. Naime, ukoliko je uslov za članstvo ispunjavanje institucionalnih, ekonomskih i pravnih zahteva onda s ulaskom Turske u zajednicu evropskih država ne bi trebalo da bude nikakvih problema. Međutim, čini se da deo građana država članica tursku kulturu ipak smatra stranom. Da li to znači da je za formiranje evropskog identiteta ipak potrebno i njegovo, barem minimalno, kulturološko određenje? Odgovor na ovo pitanje potražićemo u empiriji.

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA KULTURNE, GRAĐANSKE I INSTRUMENTALNE KOMPONENTE EVROPSKOG IDENTITETA

Kratkom analizom rezultata različitih empirijskih istraživanja sprovedenih sa ciljem da ispituju ulogu kulturne, građanske i instrumentalne komponente u konstrukciji evropskog identiteta, pokušaćemo da utvrdimo koja među njima imaju ključni značaj za formiranje jednog nadnacionalnog identiteta kao što je evropski. Imajući u vidu da su istraživanja vršena na različitim uzorcima, da je sadržaj ispitivanih komponenti operacionalizovan na različite načine i da se primenjena metodologija razlikovala od istraživanja do istraživanja, njihov prikaz u ovom radu više ima za cilj da posluži kao orijentir za dalja teorijska razmatranja i empirijska istraživanja evropskog identiteta, kao i eventualne smernice za praktično delovanje u cilju njegove izgradnje, nego što ima tendenciju da pruži potpunu analizu istih.

Istraživanja nacionalnog i evropskog identiteta država članica Evropske unije, koja su sproveli Ruis Himenes i saradnici, imala su za cilj da empirijski testiraju „kulturnu“, „građansku“ i „instrumentalnu“ teoriju evropskog identiteta.³⁷ U skladu sa navedenim teorijama, autori su kao indikatore „građanske“ komponente koristili: podršku evropskim integracijama, pridavanje važnosti zajedničkom političkom i pravnom sistemu i zajedničkim pravima i dužnostima; kao indikatore kulturne komponente: pridavanje važnosti zajedničkoj (evropskoj) civilizaciji, osećanje zajedničkog porekla, istorije i zajedničke sudbine; dok su kao indikatore „instrumentalne“ komponente u obzir uzeli: pozitivan stav prema zajedničkom sistemu socijalne zaštite, slobodi kretanja i

---

³⁷ Videti: Ruiz Jemenez M. Antonia, Górnjak Jaroslaw Józef, Kosić Anikca, Kiss Paszkál, Kandulla Maren, „European and National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components“ i Ruiz Jemenez M. Antonia, Kosić Anikca, Kiss Paszkál, *A public view on European and National Identification*.

prebivališta, zajedničkim granicama i jedinstvenoj moneti. Rezultati istraživanja pokazali su da je nacionalni identitet u većini ispitivanih zemalja primarno zasnovan na „kulturnim“, a evropski pretežno na instrumentalnim komponentama.³⁸ Što se pak tiče građanske komponente, istraživanja su otkrila da je ona u većini zemalja odsutna iz poimanja evropskog identiteta.³⁹ Međutim, iako je u istraživanjima nacionalni identitet u većini ispitivanih zemalja bio jači nego evropski, slabost evropskog identiteta nikako ne možemo pripisati odsutstvu „kulturne“ komponente jer su istraživanja pokazala da je evropski identitet nije bio lišen. Naprotiv. Kulturni elementi u skoro svim zemljama rangirani su među pet najvažnijih, dok je u zemljama pre svega Istočne, a donekle i Centralne Evrope, većina građana stavljala kulturne elemente ispred instrumentalnih po njihovoj važnosti za evropski identitet.

Istražujući na koji način simboli i izloženost informacijama o Evropi utiču na razvoj evropskog identiteta, Majkl Bruter je u svom radu napravio distinkciju između građanske i kulturne komponente evropskog identiteta.⁴⁰ Rezultati istraživanja koje je sprovedeno u Velikoj Britaniji, Francuskoj i Holandiji pokazali su da su građani Evropske unije svoj identitet uglavnom bazirali ili na jednoj ili na drugoj komponenti, dok je broj onih koji su identitet formirali na obe komponente istovremeno bio zanemarljiv. Tako su Francuzi i Holandani svoj evropski identitet zasnivali na građanskoj komponenti, dok je među građanima Velike Britanije dominirala kulturna komponenta evropskog identiteta. Što se pak tiče uloge simbola i informacija, Bruter je zaključio da simboli evropske integracije imaju snažniji efekat na kulturnu komponentu, dok izloženost informacijama (dobrim i lošim vestima) o evropskim integracijama ima jači efekat na građansku komponentu evropskog identiteta. Ovaj rezultat čini nam se važnim budući da može da posluži kao dobar orijentir za razvoj strategije koju možemo primeniti kako bismo ojačali već postojeći evropski identitet u slučaju kada je on baziran na jednoj od ove dve komponente.

---

³⁸ Tri pomenute komponente bile su ispitivane i u izgradnji nacionalnog identiteta. Indikatori „građanske“ komponente nacionalnog identiteta bili su: zajednička prava i dužnosti i zajednički politički i pravni sistem; indikatori „kulturne“: zajednička kultura, običaji i tradicija, zajednički jezik i poreklo, kao i zajednička istorija i sudbina; dok su kao indikatori „instrumentalne“ komponente u obzir uzeti: zajednički sistem socijalne zaštite, vojska i granice.

³⁹ Samo u tri od devet ispitivanih zemalja, građani su izdvojili prava i dužnosti među pet najvažnijih elemenata evropske identifikacije.

⁴⁰ Prema Bruteru, evropski politički (građanski) identitet počiva na „stepenu u kojem osobe sebe vide kao građane evropskog političkog sistema“, dok se evropski kulturni identitet odnosi na „opažanje pojedinca da su mu Evropljani bliži nego ne-Evropljani“ (Michael Bruter, „Winning hearts and minds for Europe – the impact of news and symbols on civic and cultural European identity“, op. cit., p.1155–1156).

Inspirisan Bruterovim istraživanjima građanske i kulturne komponente u konstrukciji evropskog identiteta, Mos je sproveo istraživanje utilitarističke i emocionalne komponente evropskog identiteta.⁴¹ Prva komponenta merila je, prema rečima autora, „građansku identifikaciju odnosno utilitarističku podršku evropskom projektu“, dok je druga merila osećanje pripadnosti Evropi.⁴² Na taj način Mos je građansku komponentu sveo na čisto instrumentalnu, ali je uspeo da razdvoji dva značenja Evrope – Evrope kao projekta i Evrope kao prostora – sugerišući da se utilitaristička komponenta odnosi na pripadnost Evropskoj uniji kao političkoj zajednici, a emocionalna na osećanje pripadnosti Evropi kao kulturnom prostoru. Kao indikatori utilitarističke komponente korišćena je procena dobiti građana od članstva njihove zemlje u Evropskoj uniji i ocenu da li je članstvo dobra ili loša stvar za njihovu državu, a kao indikatori kulturne komponente osećanje vezanosti za Evropu i osećanje ponosa zato što su Evropljani. Ispitujući razvoj ove dve komponente u zemljama članicama Evropske unije u periodu od 2001. do 2007. godine, Mos je utvrdio da, počevši od 2004. godine, utilitaristička komponenta evropskog identiteta raste, dok se emocionalna neznatno smanjuje. Nagli porast utilitarističke komponente od 2004. godine verovatno je posledica velikog talasa proširenja Evropske unije koji se tada dogodio. Naime, ulazak bivših komunističkih zemalja koje su gajile velika očekivanja (korist) od pridruživanja EU, zasigurno je „začinio“ evropski identitet interesom. S tim u vezi, slabije izraženu emocionalnu komponentu, koja je registrovana u zemljama bivšeg Istočnog bloka, mi ne bismo objašnjavali kao posledicu negativne konotacije koja se pridaje svakom vidu nadnacionalnog identiteta zbog loših iskustava iz perioda sovjetske dominacije, kao što to čini autor. Naime, ukoliko „osećanje ponosa“ (kojim je merena emocionalna komponenta) shvatimo kao pozitivan efekat već uspostavljenog identiteta (a ne kao identitet sam), onda ne čudi zašto mlade članice koje su do samo pre par decenija bile istisnute iz „karte“ Evrope ne umeju da osećaju ponos zbog svog pripadništva evropskom prostoru.

Nedostatak sistematskih empirijskih istraživanja u kojima bi građanska, kulturna i instrumentalna komponenta evropskog identiteta bile na isti način operacionalizovane i u kojima bi bila korišćena ista metodologija, zasigurno bi pružila potpuniju sliku strukture evropskog identiteta u zemljama članicama Evropske unije. Ovako nam ne preostaje ništa drugo do da raspoloživa istraživanja koristimo kao smernice za dalja ne samo empirijska, već možda

---

⁴¹ Jeroen Moes, *European identity compared: A mixed methods approach*, Paper prepared for the ECPR Fourth Pan-European Conference on EU-Politics 25–27, September 2008, Riga, Latvia, Available from: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/032.pdf>, pp.1–23. (Accessed 7 September 2012)

⁴² Ibidem, p.7.

još i više za dalja teorijska razmatranja evropskog identiteta, jer bez dobre teorije nema dobre operacionalizacije pojmova, a bez dobre operacionalizacije pojmova nema kvalitetnih empirijskih istraživanja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Neuspeh evropskog ustavotvornog procesa pokazao je da izgradnja evropskog političkog identiteta nije urodila plodom. Sve i da je konstrukcija evropskog kao čisto političkog identiteta moguća i da je on kao takav nužan činilac uspešne integracije Evropske unije, to svakako nije dovoljno. Naime, mi teško možemo da očekujemo od građana da se tek tako odreknu svoje nacionalne lojalnosti u korist podrške ne-nacionalnom patriotizmu utemeljenom u apstraktnim kosmopolitskim principima. Inkluzivan politički identitet nema mnogo šanse za uspeh ukoliko, ne bude dopunjen zajedničkim kulturnim elementima. U prilog tome govore i rezultati sprovedenih empirijskih istraživanja. Zato umesto da se nastavi sa insistiranjem na univerzalnim vrednostima, uloži evropskih institucija i insistiranju na pripadnosti čisto političkoj zajednici, čini nam se da je bolje poraditi na razvijanju „instrumentalnih“ i „kulturnih“ elemenata koji su se pokazali kao potencijalno dobri faktori za izgradnju jednog nadnacionalnog identiteta kao što je evropski. No i tu treba biti oprezan jer kao što se iz prikaza rezultata empirijskih istraživanja može zaključiti, ne postoji neki jedinstveni „recept“ za jačanje evropskog identiteta. Kao što smo videli, u nekima zemljama preovladavala je njegova „kulturna“, u nekima „građanska“, a u nekima „instrumentalna“ komponenta. U skladu sa tim, svaka zemlja ponaosob trebalo bi da razvije sopstvenu strategiju jačanja evropskog identiteta. Jedino na taj način evropski identitet ima šansu ako ne da zameni, a ono bar da nadjača svog stalnog suparnika oličenog u nacionalnom identitetu i tako savlada poslednju prepreku na putu ka stvaranju transnacionalne i transkulturne zajednice – „države Evrope“.

LITERATURA

- [1] Bauböck Rainer, *Citizenship and the National Identity in the European Union*, The Jean Monnet Center for International and Regional Economic Law and Justice, 1997, Available from: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/archive/papers/97/97-04-.html> (Accessed 5 September 2012)
- [2] Brubaker Rogers, „The Manichean Myth: Rethinking the Distinction Between „Civic“ and „Ethnic“ Nationalism“, in: Hanspeter Kriesi, Klaus Armingeon, Hannes Slegrist, Andreas Wimmer (Eds.): *Nation and National Identity: The European Experience in Perspective*, Veriag Rüegger, Zurich, 1999, pp.55–71.
- [3] Bruter Michael, „Winning Hearts and Minds for Europe – the Impact of News and Symbols on Civic and Cultural European Identity“, *Comparative Political Studies*, vol.36, no.10, pp.1148–1179.
- [4] Charter of European Identity, Available from: http://www.europa-union.de/fileadmin/files_eud/PDFDateien_EUD/Allg._Dokumente/Charter_of_European_Identity.pdf (Accessed 1 September 2012)
- [5] Cinnirela Marco, „Towards a European Identity? Interactions Between the National and European Social Identities Manifested by University Students in Britain and Italy“, *British Journal of Social Psychology*, vol.36, no.1, pp.19–31.
- [6] Closa Carlos, „Deliberative Constitutional Politics and the EU Value-Based Constitution“ in: Carlos Closa and John Erik Fossum (eds.), *Deliberative Constitutional Politics in the EU*, Arena, Oslo, 2004, pp.21–52.
- [7] Delanty Gerard, „Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism“, Paper Presented to the 13th International Conference of Europeanists 'Europe in the New Millennium: Enlarging, Experimenting, Evolving' Chicago, 14–16 March, 2002.
- [8] Gelner Ernest, *Nacije i nacionalizam*, Matica Srpska, Novi Sad, 1997.
- [9] Goddard A. Victoria, Llobera R. Josep and Shore Cris, „Introduction: The anthropology of Europe“ in: Victoria A. Goddard, Josep R. Llobera and Cris Shore (eds), *The Anthropology of Europe: Identities and Boundaries in Conflict*, Oxford, Berg, 1996, pp.1–40.
- [10] Habermas Jürgen, *Why Europe Need a Constitution*, 2001, Available from: <http://ebookbrowse.com/habermas-why-europe-needs-a-constitution-2-pdf-d98839879>, pp.5–26 (Accessed 3 September 2012).
- [11] Habermas Jürgen, *Postnacionalna konstelacija*, Otkrovenje, Beograd, 2002.
- [12] Hobsbawm J. Eric, *Nacije i nacionalizam od 1780: Program, mit, stvarnost*, Filip Višnjić, Beograd, 1996.
- [13] Macini G. Federico, „Europe: The Case for Statehood“, *European Law Journal*, vol.4, no.1, pp.29–42.
- [14] Majer Tomas, *Identitet Evrope: Jedinstvena duša Evropske unije*, Albratos plus i Službeni glasnik“, Beograd, 2009.

- [15] Moes Jeroen, *European Identity Compared: A Mixed Methods Approach*, Paper prepared for the ECPR Fourth Pan-European Conference on EU-Politics 25–27, September 2008, Riga, Latvia, Available from: <http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/032.pdf>, pp.1–23 (Accessed 7 September 2012)
- [16] Ruiz Jemenez M. Antonia, Górnjak Jaroslaw Józef, Kosc Anikca, Kiss Paszkal, Kandulla Maren, „European and National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components“, *European Integration online Papers (EIoP)*, vol. 8, no.11, Available from: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-011.pdf>, pp.1–23 (Accessed 2 September 2012)
- [17] Ruiz Jemenez M. Antonia, Kosc Anikca, Kiss Paszkal, *A Public View on European and National Identification*, Virtual Library of the European Ph.D. on Social Representations and Communications, 2005, Available from: [http://www.europhd.eu/html/_onda02/07/PDF/Kiss,P.%20\(2005\).pdf](http://www.europhd.eu/html/_onda02/07/PDF/Kiss,P.%20(2005).pdf), pp.1–23 (Accessed 2 September 2012).
- [18] Smith Anthony, „National Identity and the Idea of European Unity“, *International Affairs*, vol.68, no.1, pp.55–76.
- [19] Smit D. Antoni, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1998.
- [20] Treaty Establishing a Constitution for Europe, Available from: <http://www.consilium.europa.eu/igcpdf/en/04/cg00/cg00087-re02.en04.pdf>, pp.1–341 (Accessed 1 September 2012).
- [21] Weiler Joseph Halevi Horowitz, *To be a European Citizen – Eros and Civilization*, Working Paper Series in European Studies, Special Edition, University of Wisconsin, Madison, Spring 1998, Available from: http://german.lss.wisc.edu/new_web/sites/www.uw-madison-ces.wisc.edu/files/weiler.pdf, pp.1–52. (Accessed 2 September 2012)

Milena Gligorijević

IN SEARCH FOR A EUROPEAN IDENTITY:
THE ROLE OF CULTURAL, CIVIC AND
INSTRUMENTAL COMPONENTS IN THE
CONSTRUCTION OF EUROPEAN IDENTITY

Abstract

After the failure of the European constitutional process, the question of creating the European identity has become in the center of attention of the academic public again. According to the scientific literature about Europe it is mostly discussed as the set of institutional solutions, but not as the collective cultural space, the dominant paradigm discussing the European identity is the one that sees it as entirely political, indeed. The goal of this work is to show that insisting on creating of purely political European identity has its basic neither in theory nor in practice. In order to document the claim, in this work the author critically investigates different theoretical approaches studying the European identity and analyzing the results of available empirical researches tries to determine a role of cultural, civil and instrumental components in its creation.

Key words:

European identity, theories of European identity, models of European identity, identity components